

**Сергій Горчинський, аспірант кафедри основ матеріалознавства і трудового навчання
Чернігівського державного педагогічного університету
імені Т.Г. Шевченка**

ІНТЕРЕС ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТУ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ

Стаття присвячена розкриттю поняття інтересу до навчального предмету та його співвідношення з пізнавальним інтересом учнів. Інтерес до навчального предмету виступає в ролі мотиву навчання, який лежить в основі позитивного ставлення учнів до певного навчального предмету та до процесу навчання взагалі.

Постановка проблеми. У психолого-педагогічних дослідженнях у 70 – 80-і роки актуальним було вивчення пізнавального інтересу та методик його формування в учнів, далі пріоритетність дослідницьких інтересів змістилася на інші галузі, і пізнавальному інтересу довгий час у психолого-педагогічній науці не приділялося належної уваги. В останні роки при зміні парадигм освіти, звертання до учня як суб'єкта освітнього процесу, постійно вказується на значимість інтересу в структурі особистості школяра. Однак слід зазначити, що під інтересом продовжують розуміти те саме, що і в попередні десятиліття, практично не враховується специфіка соціокультурного впливу на розвиток пізнавального інтересу, недостатня кількість розробок з педагогічної підтримки процесу становлення інтересу в навчальній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами пізнавального інтересу учнів в процесі навчання займалися такі психологи та педагоги: В.Б. Бондаревський, В.К. Демиденко, В.Г. Іванов, А.Г. Ковальов, А.Н. Леонт'єв, А.К. Маркова, Н.Г. Морозова, С.Л. Рубінштейн, Г.І. Щукіна та ін. Дослідженням інтересу учнів до окремих навчальних предметів присвячені праці А.А. Бабенко, С.І. Жмурського, М.Ф. Мартенюка, Н.О. Постернак та ін.

Пізнавальний інтерес – це пізнавальна форма спрямованості на предмети, що спонукає людину до різних видів діяльності [7, 3 – 6]. Теоретико-методологічне дослідження проблеми пізнавального інтересу в навчанні з позицій педагогів та психологів дає змогу уточнити сутність, зміст та структуру пізнавального інтересу.

А.К. Маркова співвідносить пізнавальний інтерес із інтегральним проявом мотиваційної сфери [6]. А.Н. Леонт'єв досліджує пізнавальний інтерес переважно в сфері діяльності [5]. Г.І. Щукіна порівнює пізнавальний інтерес з

важливою властивістю людини пізнавати навколишній світ, його різноманіття, відображати у свідомості його сутнісні сторони [11].

В.Б. Бондаревський джерелом формування пізнавального інтересу розглядає: зміст навчального матеріалу, який засвоюють школярі, різноманітний і багатобічний процес навчальної діяльності та спілкування між учасниками навчального процесу. Відповідно до даного підходу, пізнавальний інтерес – процес, що постійно функціонує в діяльності школяра у взаємодії з мотивами, стійкими способами поведінки, що “усе більше й більше закріплюючись, стає, зрештою, стійкою рисою характеру людини, її особистості” [1].

Г.І. Щукіна розглядає інтерес як особливу якість, яка забезпечує духовне багатство особистості, що допомагає їй відібрати з навколишньої дійсності найбільш значиме та цінне [11].

Метою статті є розкриття особливостей поняття інтерес до навчального предмету та його співвідношення з пізнавальним інтересом учнів.

Виклад основного матеріалу. У найзагальнішому визначенні, пізнавальний інтерес виступає як вибірна спрямованість особистості, звернена до галузі пізнання, до її предметної сторони і самого процесу оволодіння знаннями. Своєрідність пізнавального інтересу полягає у тенденції людини, котра володіє пізнавальним інтересом, проникати в сутність об'єкта чи явища, а не бути “на його поверхні” явищ.

Педагогічний підхід до розв'язання цього питання полягає у тому, щоб:

- відкривати в педагогічному процесі об'єктивні можливості цікавих сторін, явищ навколишнього життя;
- збуджувати і постійно підтримувати у дітей стан активної зацікавленості (а не байдужості) навколишніми явищами, моральними, естетичними, науковими цінностями;
- всією системою навчання і виховання

ІНТЕРЕС ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТУ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ

цілеспрямовано формувати інтерес як цінну властивість особистості, що сприяє її творчій активності та цілісному розвитку.

Інтерес має видові відмінності та власну структуру, тому їх класифікують за різними ознаками.

За силою та активністю інтерес може бути слабким або навпаки – сильним. Також інтереси можуть бути як активними, так і пасивними. Між ними є діалектика зв'язку, відмінності між ними не є абсолютними: "...пасивний і активний інтереси – це не стільки якісна відмінність двох видів інтересів, скільки кількісні відмінності, що допускають множину відмін в їх силі або інтенсивності" [10, 133].

За ознакою стійкості інтереси поділяються на стійкі і нестійкі. Для імпульсивних, емоційно не урівноважених особистостей один інтерес може часто змінюватися іншим. С.Л. Рубінштейн пропонує час дії інтересу в діяльності вважати кількісною мірою стійкості інтересу. Передумовою існування у людини стійких інтересів є існування у даної особистості стрижня, генеральної життєвої лінії. Якщо він відсутній, відсутні і стійкі інтереси; якщо він є, стійкими будуть ті інтереси, що з ним пов'язані, частково його відображуючи, частково – формуючи [10, 154].

Отже, ознака стійкості пізнавального інтересу фактично визначається через ознаку глибини, а самі інтереси, таким чином поділяються на глибокі та поверхові.

За основою звернення до об'єкта, що вивчається, інтерес буває: відкритий, безпосередній інтерес до нових фактів і цікавих явищ, інтерес до пізнання існуючих властивостей предметів; інтерес до причинно-наслідкових зв'язків, виявлення закономірностей, принципів [11].

За міцністю зв'язку з емоційною стороною особистості, інтерес можна охарактеризувати як: епізодичне переживання, або емоційно-пізнавальна схильність особистості на певну область знань чи діяльності [8, 22].

За основою локалізації на навчальні предмети чи види діяльності інтереси бувають: аморфні, нестійкі, широкі, локальні та стрижневі [11, 40 – 44].

С.Л. Рубінштейн класифікує пізнавальні інтереси за охопленням та розподілом кількості розглядуваних об'єктів та їх систем чи певних галузей знань, що їх об'єднують. Зокрема, інтереси можуть бути сконцентровані на вузькій області знань і визначати тим самим односторонність розвитку особистості (вузькі).

Якщо ж є два, або кілька центрів групування інтересів в дуже відмінних областях, можлива ситуація роздвоєності інтересів. Остання може викликати гальмування діяльності в обох напрямках і учень ніде не зможе досягти значних успіхів (образно кажучи – ситуація одночасного переслідування двох зайців). Найбільш сприятливою для різностороннього розвитку і сконцентрованості особистості для успішної діяльності є стрижневі інтереси, коли "...інтереси, достатньо широкі і багатосторонні, сконцентровані у одній галузі, при тому пов'язаними найсуттєвішими сторонами людської діяльності, що навколо цього єдиного стрижня може згрупуватися достатньо розгалужена система інтересів" [10, 155].

Пізнавальний інтерес А.К. Марковою поділяється на певні групи:

1. Глобальний, недиференційований інтерес, наприклад у дитини до навчання в школі, у дорослого до навчання у ВНЗ без виділення його сторін (широкий навчальний інтерес); до постановки цілей, до зміни ієрархії цілей і задач, до їхньої реалізації (планувальний навчальний інтерес).

2. Інтерес до результатів навчання – розв'язаних задач, написаних букв, дозволених проблемних ситуацій, отриманих оцінок і оцінок навчального (результативний навчальний інтерес).

3. Інтерес до змісту предмету, до процесу його засвоєння, наприклад, до засвоєння фактів і закономірностей, ключових ідей навчального предмету (процесуально-змістовний інтерес); більш глибокий інтерес не тільки до результатів і до процесу навчання, але і до способів, прийомів його здійснення (навчально-пізнавальний інтерес); найбільш високий рівень прагнення до перетворення й удосконалювання своєї навчальної роботи, пізніше – пізнавальної діяльності і далі – в трудовій діяльності в цілому (перетворюючий інтерес). Останній рівень містить у собі інтерес до способів активного перетворення матеріалу навчального предмету; до аналізу, зміні порівняння, моделювання властивостей досліджуваного предмета; до прийомів і методів самостійного набуття знань; до пошуку і зіставлення різних способів розв'язання однієї задачі й одержання одного результату; до способів активного перетворення власної навчальної діяльності і її мотиваційної сфери, аналізу, корекції, самоконтролю і самооцінки окремих сторін навчальної роботи і компонентів її мотиваційної сфери [6, 17 – 18].

За психологічним словником під редакцією

ІНТЕРЕС ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТУ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ

Петровського, інтерес розрізняють також за спрямованістю на:

- безпосередній інтерес – до самого процесу діяльності, процесу пізнання або змісту навчальної діяльності;

- опосередкований інтерес – до результату діяльності [9, 146].

Проте в психолого-педагогічній літературі наголошується на хибності навмисного протиставлення опосередкованого і безпосереднього пізнавального інтересу, можливим є такий розвиток пізнавальних інтересів особистості, коли її опосередкований інтерес може переходити в опосередкований.

Звідси випливає, що в сферу пізнавального інтересу включаються не тільки отримані школярем знання, а й процес отримання знань, навчання в цілому, що дає змогу оволодіти необхідними способами пізнання і сприяє постійному поступальному руху школяра.

Стосовно пізнавального інтересу в такому розумінні варто мати на увазі, по-перше, діалектику їхніх відносин, а, по-друге, і те, що будь-який інтерес у його розвинутому виді, і особливо пізнавальний, не споглядальний, а продуктивний, отже, пов'язаний не тільки з предметом, але і з діяльністю.

Пізнавальний інтерес спрямований на пізнання, оволодіння знаннями, які містяться в навчальних предметах. При цьому він звернений не тільки до змісту даної предметної галузі з її специфічними властивостями (у фізику – світ фізичних явищ, в історії – події сучасності і, що ідуть у глибоку стародавність, в трудовому навчанні – технічні процеси та явища), але і до процесу добування цих знань, до пізнавальної діяльності, у якій відбувається оперування вже придбаними способами навчання, оволодіння новими й удосконалення існуючих.

У психологічній і педагогічній літературі, як правило, частіше вживається поняття “пізнавальні інтереси” і рідше “навчальні інтереси”, причому часто ці терміни розглядаються як тотожні.

Розглядаючи співвідношення цих понять, Г.І. Щукіна виступає проти спроб замінити термін “пізнавальний інтерес” терміном “навчальний інтерес”, мотивуючи це тим, що перший більш точно виражає цей вид інтересу, оскільки в зоні пізнавального інтересу вже підлітка, не кажучи про старшого школяра, знаходяться не тільки знання, обмежені навчальними програмами, а й численні наукові відкриття сучасності [11, 11].

З даної проблеми В.К. Демиденко зазначає, “...що пізнавальні та навчальні інтереси – явища

хоч і взаємопов'язані, але не тотожні. Особливо, коли йдеться про навчально-виховний процес, правомірніше говорити саме про навчальні інтереси, оскільки це дає можливість більш предметно зайнятися вивченням проблеми ставлення учнів до навчального предмету...” [2, 7].

На думку А.К. Маркової та В.Б. Бондаревського, навчальний інтерес це – різновид, окремий випадок пізнавального інтересу, який базується на специфічній людській потребі у нових враженнях, новій інформації [6, 5; 1, 14].

У своїх дослідженнях Н.Г. Морозова зазначає “...інтерес (у тому числі і пізнавальний) має пізнавальний характер, без пізнавального компонента інтересу немає, пізнавальним інтересом вона вважає окремий випадок загального поняття інтересу: інтерес до навчальної діяльності, отримання знань, до науки...” [8, 7]. Погоджуючись з думкою А.К. Маркової та В.Б. Бондаревського, вона також наголошує, що навчальний інтерес це певний вид пізнавального інтересу.

В.В. Рєпкін використовує поняття “широкий навчальний інтерес”. На його думку, широкий навчальний інтерес спрямований на зовнішні сторони нових, незвичайних явищ або на сам процес нової дії; має яскраво виражений ситуаційний характер (з отриманням потрібної інформації або закінченням дії вичерпує себе, з'являються симптоми набридання); не має збуджувальної сили (за своєї ініціативи учень не звертається до предмету; погано усвідомлений (учень не в змозі пояснити, що саме і чому йому подобається в предметі; знаходить прояв у достатньо бурхливих, але короткочасних реакціях).

Пізнавальний інтерес в учінні спрямований спочатку на зміст знання, а потім на спосіб його виявлення; поступово набуває стійкого характеру, зберігаючись за межами тієї ситуації, де він виник; легко узагальнюється; вирізняється ненасиченістю (більш глибоке знайомство з предметом або способами дії підвищує його привабливість, породжує нові питання); служить одним із найсильніших мотивів, спонукає учня займатися предметом не тільки на уроці, але і самостійно, за його межами; швидко і правильно усвідомлюється (учень правильно і обґрунтовано пояснює причину свого інтересу) [3].

Сама постановка проблеми навчальних інтересів, на нашу думку, спонукає нас звертати увагу на ставлення не тільки до засвоєння учнями відповідних знань, умінь (пізнання), а й до самого процесу навчання. Такий підхід дасть можливість глибше та ширше вивчити проблему перебігу

ІНТЕРЕС ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТУ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ

навчального процесу, сприятиме ефективнішим пошукам шляхів його дальшого вдосконалення.

На думку І.І. Карякіна, інтерес до навчального предмету – це спрямованість особистості на процес оволодіння знаннями, вибірково звернена до певного навчального предмету. Інтерес до навчального предмету виступає при цьому як різновид, окремий випадок пізнавального інтересу, який базується на специфічній людській потребі у нових враженнях та новій інформації [4, 22 – 23].

Розкриваючи об'єктивні характеристики, ми повинні, в сутності визначити, що розуміємо під інтересом до навчального предмету. По-перше, ми підтримуємо думку А.К. Маркової, Н.Г. Морозової, І.І. Карякіна та В.Б. Бондаревського про те, що інтерес до навчального предмету це певний вид пізнавального інтересу. По-друге, на наш погляд, поняття “інтерес до навчального предмету” виражається у:

- прагненні до більш ґрунтовного оволодіння навчальним предметом;
- потребі творчого оволодіння знаннями, уміннями та навичками з навчального предмету та до їх творчого застосування;
- використанні додаткової навчальної та науково-популярної літератури з навчального предмету;
- добровільному виборі завдань підвищеної складності та прагнення до їх виконання.

Висновки. Таким чином, сучасний рівень розвитку психолого-педагогічних наук зобов'язує враховувати той факт, що керування процесом формування та розвитку інтересу до навчальних предметів необхідно не тільки для того, щоб інтерес став засобом успішного навчання. Важливо його (інтерес) перетворити у провідний внутрішній мотив діяльності та поведінки учнів, а також в стійку властивість особистості, яка впливає на її загальну (а не тільки пізнавальну) схильність.

Інтерес до навчального предмету складає той найважливіший мотив навчання, що лежить в основі позитивного ставлення учнів до знань,

школи, що спонукає вчитися з бажанням, пов'язаний з радісними переживаннями від розумової та фізичної праці, з постійним прагненням заглиблюватися у вивчення одного чи декількох навчальних предметів.

1. Бондаревский В.Б. *Воспитание интереса к знаниям и способности к самообразованию.* – М.: Просвещение, 1985. – 144 с.

2. Демиденко В.К. *Виховання інтересу учнів до навчання.* – К.: Знання, 1978. – 32 с.

3. Дусавицкий А.К., Репкин В.В. *О развитии познавательных интересов младших школьников // Вопросы психологии.* – 1975. – №3. – С. 47 – 53.

4. Карякин И.И. *Вопросы становления у школьников интереса к ученому предмету в условиях дидактической компьютерной среды // Педагогические проблемы становления субъективности школьника, студента, педагога в системе непрерывного образования: Сб. науч. и метод. трудов. Вып. 1.* – Волгоград: ВГИПКРО, 2001. – С. 22 – 28.

5. Леонтьев А.Н. *Деятельность. Сознание. Личность.* – М.: Наука, 1975. – 304 с.

6. Маркова А.К. *Формирование интереса к учению у школьников.* – М.: Педагогика, 1986. – 192 с.

7. Мижериков В.А. *Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений.* – Ростов н/Д.: Феникс, 1997. – 544 с.

8. Морозова Н.Г. *Учителю о познавательном интересе.* – М.: Знание, 1979. – 47 с.

9. *Психология. Словарь.* Под. общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.

10. Рубинштейн С.Л. *Основы общей психологии.* – СПб: Питер, 1999. – 720 с.

11. Щукина Г.И. *Проблема познавательного интереса в педагогике.* – М.: Педагогика, 1971. – 351 с.

▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼
○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○

“Всяке істотне, а не тільки позірне поліпшення в побуті народу, всяка істотна реформа повинна ґрунтуватися на внутрішній, духовній реформі, на русі вперед, який відбувається в самому дусі народу, бо тільки з цих духовних реформ виростають самі собою тривкі зовнішні реформи... Надати ж швидкість народному розвитку може тільки свідоме, розумне виховання і розумне навчання: вони пробуджують розум народу, дають його свідомості і збагачують його знаннями, бо яких він досвідом не добрався б і за багато сотень років”.

Костянтин Ушинський
видатний педагог-класик

▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼ ▼
○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○ ± ○ ○